

οὔτε ἐγγύθεν γνωρίζει κανέν ἐκ τῶν προσώπων, εἰς τὰ ὅποια θέλω νὰ κρύψω τὴν διαμονήν μου. Πῶς ὅμως νὰ βεβαιωθῶ περὶ τούτου; Ἡ ἰδέα τοῦ Περὰν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶνε κακὴ ἰδέα. Θὰ μοῦ ἤρσκε πολὺ περισσότερον ν' ἀναθρέψω δι' ὀλίγα ἔτη ἐν παιδίον εἰς τὴν οἰκίαν μας, παρὰ νὰ εἰσέλθω καὶ πάλιν εἰς ξένην οἰκογένειαν. Θὰ ἐπρωτίμων δὲ κόρην μᾶλλον ἢ παιῖδα, διότι θὰ μοῦ τὴν ἄφινον περισσότερον καιρὸν. Ἄλλ' ἡ ἐκλογὴ βεβαίως δὲν θὰ ἦνε ἄφθονος, διότι τὰ ἐξ ἔρωτος αὐτὰ τέκνα, τὰ ὅποια κρύπτουν οἱ γονεῖς των, δὲν εὐρίσκονται εὐκόλα. Ἐπειτα πρέπει καὶ νὰ ἐμπιστευθοῦν ἐντελῶς. . . νὰ μὲ γνωρίζουν. Ἡ Κυρία Δαργλάδ, ἡ ὅποια γνωρίζει ὅλου τοῦ κόσμου τὰ μυστικά, θὰ μοῦ εὕρισκεν ἴσως ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον διαθέσιν ν' ἀποταθῶ εἰς αὐτήν. Χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, θὰ μοῦ ἐγένετο ἴσως πρόξενον νέας δυστυχίας.

(Ἐπεταί συνέχεια)

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΕΙ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 600.

Οἱ Τούρκοι κατακτήσαντες τὴν Ἠπειρον καὶ διὰ πολλῶν θυσιῶν προσοικειωθέντες τοὺς μαχίμους αὐτῆς κατοίκους, κατῴρθωσαν ἵνα προσελκύσωσι τοὺς πλείστους καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἰσλαμῶ· οὕτω δ' ἐσχηματίσθη φοβερὸν κέντρον ἐξωμοτῶν Τόσκων, Τσάμιδων καὶ Λιάπιδων Ἀλβανῶν, διακρινομένων ἐπὶ παραφόρῳ τόλμῃ καὶ ἀσπόνδῳ μίσει πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους τῆς χθῆς. Ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους τούτου τῆς ἐξωμοσίας ἐπέπλεον χριστιανικά τινα χωρία, τὰ ὅποια ἠρωϊκῶς ἐμάχοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἢ καταπονόμενα ἀδρῶς ἐξηγόραζον τὴν σωτηρίαν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐξωμόται δὲν ἠπέιλον μόνον τὰς ἐν Ἠπείρῳ δύο ἐνετικὰς κτήσεις, τὴν Πάργαν καὶ τὸ Βουθρωτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Κέρκυραν ἠνώχλων καὶ πολλὰκις ἀπέκλεισαν διὰ τῶν πειρατικῶν των στολίσκων.

Τὸ 1473 ὁ ἐν Κερκύρᾳ διαμένων Στρατιώτης Ἰωάννης Βλάσης ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἐπικινδύνων τούτων ἐξωμοτῶν ἐν ἀκριτικὸν θέμα. Ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς πόλεως Κερκύρας μεταξὺ Κονισπόλεως καὶ Σαγιαδάδας ἔκειτο τὸ ὄχυρόν φρούριον Στροβίλι φρουρούμενον ὑπὸ γιαντισάρων καὶ πυροβολιστῶν· συνεννοηθεὶς ὁ Βλάσης πρὸς δύο Στροβιλιώτας χριστιανούς, ἐπὶ κεφαλῆς δεκακοτῶ Στρατιωτῶν ἐφορμᾷ ἐξ ἀπροόπτου καὶ φονεύσας ἅπασαν τὴν τουρκικὴν

φρουράν, ἐλευθεροῖ τὸ Στροβίλι. Μετὰ τοῦτο ὁ Βλάσης ἐλθὼν εἰς Βενετιαν προσφέρει εἰς τὴν Γερουσίαν τὸ κατακτηθέν φρούριον καὶ ὑπόσχεται τὴν ἀπελευθέρωσιν ὀλοκλήρου τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλουμένου θέματος τῆς Βαγενετίας, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Κεστρήνης καὶ Θεσπρωτίας. Ἡ Γερουσία εὐχαρίστως δεχθεῖσα τὴν ὑποταγήν, ὀνομάζει τὸν Βλάσην διοικητὴν τοῦ Στροβιλίου, καὶ γενναίως ἀνταμείψασα διὰ χρημάτων καὶ πολυτελῶν ἐνδυμασιῶν τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀγωνισθέντας Στρατιώτας, διατάσσει τὰς ἐν Κερκύρᾳ ἀρχὰς νὰ τῷ παράσχωσι πᾶσαν συνδρομήν διὰ τὴν περαιτέρω κατάκτησιν. Ἐπεκτείνας ὁ Βλάσης τὴν ἐπιχειρήσιν ἐλευθεροῖ μετ' ὀλίγον καὶ τὸ σπουδαῖον ἐπίγειον φρούριον τῆς Βαστίας· συγχρόνως δὲ καὶ ἄλλοι πρὸς τοῦτον συνεννοούμενοι Στρατιῶται καταλαμβάνουσι τὸ Φανάριον τῆς Θεσπρωτίας καὶ τὸ Σοπωτόν· πρὸς βορρᾶν οἱ Χειμαριῶται ἐλευθεροῦσι πολλὰ χριστιανικά χωρία.

Ἄλλὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ταύτας ἐπιχειρήσεις ἐματῶσαι ἐν ἔτει 1479 συνομολογηθεῖσα συνθήκη τῆς Δημοκρατίας πρὸς τὸν Μωάμεθ Β'. Διὰ τῆς ταπεινωτικῆς ταύτης συνθήκης ἡ Ἐνετία οὐ μόνον ὑπεχρεώθη νὰ κατεδαφίσῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους πάντα τὰ φρούρια ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐξέθηκε τοὺς ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει χριστιανούς εἰς δεινότερας συμφοράς, αἵτινες θὰ κατέληγον εἰς ἀληθῆ πανωλεθρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἄνευ τῆς ἠρωϊκῆς προστασίας τῶν Στρατιωτῶν. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ταύτης καταπλεύσας εἰς τὸ Ἰόνιον ὁ πρῶν μέγας βιζιρῆς Κεδούκ Ἀχμέτ μετὰ πολλοῦ στόλου, κατέλαβε τὴν Βόνιτσαν, Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν, ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸν ἐχθρὸν τῆς Δημοκρατίας Λεονάρδον τὸν Τόκον, καὶ καταστρέψας ἐκ θεμελιῶν τὰ φρούρια, ἠρήμωσε τὴν χώραν, καὶ αἰχμαλωτίσας τοὺς κατοίκους, ἄλλους μὲν ἐπώλησε πρὸς δέκα σολδία ἕκαστον, ἄλλους δὲ ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· εἰς συνέχειαν τοῦ βδελυροῦ του θριάμβου κατέπλευσεν ὁ ἄγριος βιζιρῆς εἰς Ζάκυνθον.

Ἡ νῆσος αὕτη κατωκίετο τότε ὑπὸ 25,000 ψυχῶν, ἐξ ὧν αἱ δεκαπέντε χιλιάδες προσέφυγον ἐκεῖσε ἐξ Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ Πελοποννήσου, ἐν τῇ διαρκείᾳ τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου τῶν Ἐνετῶν. Ἀνάδρωος ἐγκαταλειφθεῖσα ἡ Ζάκυνθος ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λεονάρδου ἔμενεν ἀκυβέρνητος· εὐτυχῶς ὅμως εἶχον μεταβῆ ἐν τῇ νήσῳ καὶ πεντακόσιοι Στρατιῶται ὑπὸ τὸν Πέτρον Μποῦαν, ἐξάδελφον τοῦ προμνημονευθέντος Μερκουρίου. Εἰς τοὺς ἠρωϊκούς τούτους ὑπερασπιστάς θαρροῦντες οἱ πρόσφυγες καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἔφυγον, ἄμα ἤκουσαν τὴν φοβερὰν τύχην τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ ὁμογενῶν. Ἄμα ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπαρουσιάσθη, πάντες οἱ ἐν

Ζακύνθῳ διεκήρυξαν ὅτι πρέπει νὰ σεβασθῶσιν, ὡς ὄντες ὑπήκοοι τῆς Ἑνετίας καὶ οὐχὶ τοῦ Λεονάρδου. Ὁ ὕπουλος βιζίρης διαβεβαίωσας τούτους, ὅτι θ' ἀναφέρῃ τὴν πρότασιν τῶν εἰς τὸν Σουλτάνον, κρύφα ἀπεβίβασε στρατὸν πρὸς αἰχμαλωσίαν (7 Σεπτεμβρίου 1479). Ἀμέσως οἱ Στρατιῶται ἐξορμῶσι καὶ τρέψαντες εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους ἐκρεοῦργησαν ἀρκετούς. Ὁ βιζίρης ἀποβιβάσας πολυαριθμότερον σῶμα μετὰ πυροβόλων (βομβαρδῶν) διέταξε τὴν προσβολὴν τοῦ φρουρίου· οἱ Στρατιῶται δρμήσαντες τὸ δεύτερον τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς πολιορκητὰς καὶ λαβόντες πάντα τὰ πυροβόλα τῶν ἐπανέρχονται εἰς τὸ φρούριον ἀνενόχλητοι. Ὁ Κεδοῦκ Ἀχμέτ ἐκδικούμενος συλλαμβάνει πάντα τὰ παραπλέοντα ἑνετικά πλοῖα καὶ αἰχμαλωτίζει ἀρκετούς νησιώτας. Τρίτον ἐξορμήσαντες οἱ Στρατιῶται σφαζοῦσι πολλοὺς Τούρκους καὶ ρίψαντες τοὺς ὑπολοίπους εἰς τὴν θάλασσαν, ἐλευθεροῦσι τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μωάμεθ Β' μαθὼν τὰ ἐν Ζακύνθῳ συμβαίνοντα, ἀπήτησε παρὰ τοῦ ἐνετοῦ πρέσβεως τὴν ἀπαγωγὴν τῶν Στρατιωτῶν μετὰ τῶν ὑπηκόων τῆς Δημοκρατίας, καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ νήσου. Λαβὼν τὴν συναίνεσιν τοῦ πρέσβεως δι-ατάσσει τὸν βιζίρην ἵνα κατεδαφίσῃ τὸ φρούριον καὶ ἐντελῶς ἐρημώσῃ τὴν νῆσον. Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ πρώτου ὅρου τῆς νέας συνθήκης κατέπλευσεν εἰς Ζάκυνθον ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος Ἀντώνιος Λορεδάνος. Ὁ πονηρὸς βιζίρης, ἀφοῦ διαφοροτρόπως προσεπάθησε νὰ δολιευθῇ τὴν συνθήκην, ἐπὶ τέλους ἐδέχθη ν' ἀποχωρήσῃ ὅπως ἐπιβιβασθῶσιν ἀνενόχλητοι οἱ Στρατιῶται καὶ οἱ ἐνετοὶ ὑπήκοοι· κρύφα ὁμῶς ἀποβιβάσας πεντακοσίους Τούρκους ἐκρυψεν ἐν ἐνέδρῳ. Τὴν ἐπιούσαν εἰκοσι Στρατιῶται ἐξεληθόντες πρὸς ὕδρευσιν ἀνεκάλυψαν τὴν τουρκικὴν χωσιὰν καὶ καλέσαντες τοὺς ἐτέρους ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ κατεκρεοῦργησαν ἅπαντας (tagliò a pezzi).

Ἐκ Ζακύνθου μεταβὰς ὁ βιζίρης εἰς Βαστίαν παρέδωκε τὰ πάντα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, καὶ ἤχμαλώτισε 1800 ἄνδρας, λέγων ὅτι ἦσαν πρόσφυγες ἐκ Ζακύνθου. Μετὰ τοῦτο καταστρέψας τὰ φρούρια τῆς Ρίλλας καὶ τοῦ Φαναρίου, ἀπῆλθεν ἀπαντήσας εἰς τὰ παράπονα τῶν ἐν Κερκύρῃ ἀρχῶν, «ὅτι προσηνέχθη ὡς καλὸς φίλος, ὅστις διερχόμενος ἐκ φιλικῆς κήπου λαμβάνει τὸ θάρρος νὰ προξενήσῃ μικρὰν τινα ζημίαν»⁴⁾.

Εἶνε γνωστὸν πῶς ἡ μὲν Ζάκυνθος ἐκτοτε, ἡ δὲ Κεφαλληνία ὑστερον λαβοῦσαι ἀρκετὰς Στρατιωτικὰς ἀποικίας ἐγένοντο δύο σπουδαῖα φυτώρια τῆς πολεμικῆς ἀναγεννήσεως τῆς χώρας. Ἐν πάσῃ ἐξεγέρσει τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι, ὡσεὶ ἐλκόμενοι ὑπὸ μυστηριώδους μαγνήτου, ἔρχονται ἵνα χύσωσι τὸ

αἷμά των ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῶν πατριῶν τάφων. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἐπὶ ἐνετοκρατίας χάριν ταπεινῶν συμφερόντων ἐπλάσθησαν ἀκατονόμαστοί τινες παραδόσεις περὶ φραγκικῆς καταγωγῆς τῶν Στρατιωτικῶν τούτων οἰκῶν· τί θὰ ἔλεγεν ὁμῶς ὁ Δράκος Τιπάλδος, ἀρχηγὸς τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ Στρατίας, καὶ ὁ Καροῦσος ἄλλοτε κύριος τοῦ ἐν Καλαβρύτοις ὁμωνύμου χωρίου, ὁ ἐν Ἀπουλίᾳ ἀνδραγαθήσας, ὅταν ἤκουον ὅτι οἱ ἀπόγονοὶ τῶν ἀπαρνηθέντες αὐτοὺς ἐπλάσαν νέους προγόνους, τοὺς Ναπολιτάνους de Baldi καὶ Tribaldi, καὶ ἕνα Peplasso Caruso, barone di Terra Bassa! O tempora, o mores!

Τὸ 1511 οἱ πολλὰ ἀπὸ τῶν περιόικων Ἀλβανῶν πάσχοντες Πάρριοι ἐζήτησαν τὴν ἀποστολὴν 25 Στρατιωτῶν ἀπὸ τῶν εἰς τὰς προσημειωθείσας δύο νήσους συγκεντρωθέντων.

Τὸ 1537 εἶνε ἔτος μεγάλῃς δοκιμασίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας τῶν Ἑνετῶν. Ἀπειράριθμοι στρατοὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν καὶ στόλος καταπληκτικὸς ὑπὸ τὸν ἄγριον καὶ μεγαλεπήβολον Χαϊρεδὶν κατέκλυσαν τὴν Ἡπειρον καὶ τὸ Ἴονιον πέλαγος. Ἀπὸ Σκύρου καὶ Κρήτης μέχρι τῆς Κκλαβρίας ἡ πυρὰ καὶ ἡ ἐρήμωσις ἐσημείου τὴν φοβερὰν διάβασιν τοῦ ἐκ Μυτιλήνης ἐξωμότου ναυάρχου· τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ Μονεμβασία, αἱ δύο μόναι ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις τῆς Δημοκρατίας, ἔπνεον τὰ λοιθία· ἡ Κέρκυρα μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρείπιων καὶ πτωμάτων· οἱ ἐν Ἡπειρῷ δύο χριστιανικοὶ προμαχῶνες, ἡ Πάργα καὶ τὸ Βουθρωτόν, παρεδόθησαν. Δύο καὶ μόνοι χριστιανικοὶ φανοὶ ἔλαμπον ἔτι ἐν μέσῳ τοῦ βαρβαρικοῦ σκότους, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τὴν ἐτοιμοθάνατον Ἑλλάδα, ἡ ἠρωϊκὴ Χειμάρρα καὶ ἡ μεγάλθυμος Μάνη· ἡ πρώτη, δημοκρατία, στρατιωτικῶς διωργανισμένη, ἐπέξετείνετο μέχρι τοῦ λιμένος τῶν Ἁγίων Σαράντα, καὶ ἔθεωρεῖτο συνέχεια τῆς πολιτείας τοῦ Βουθρωτοῦ· ψιλῶ ὀνόματι ἀναγνωρίζοντα τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν, τ' ἀποτελοῦντα τὴν Χειμάρραν χωρὶα ἐδιοικοῦντο ὑπὸ ἰθαγενῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἐν Βουθρωτῷ συγκεντρωθέντων πολυαριθμῶν Στρατιωτῶν⁴⁾. Τιμαριωτικώτερον διωργανισμένη ἡ Μάνη, ἀπὸ τῆς φυγῆς τῶν Κλαδαίων ἐξηκολούθει τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς περιόικους Τούρκους, οἵτινες οὐδέποτε ἐπάτησαν τὸν ἱερόν Ταύγετον· πολλοὶ καὶ ἐνταῦθα, Πελοποννήσιοι, Κύπριοι καὶ Κρήτες Στρατιῶται καταφυγόντες, ἀπέτελεσαν τὴν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν λεγομένην luogotenenza della Stratia di Maina (στρατόπεδον τῶν ἐν Μάνῃ Στρατιωτῶν), τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς μνημονεύεται ὁ Λάκων Θεόδωρος Λιβέρης ὁ ἑπονομα-

⁴⁾ Βλέπε τὰς ἐπισήμους ἐκθέσεις περὶ τῶν τότε συμβάντων ἐν τῷ τόμῳ τῶν Ἑλληνικῶν Μνημείων (σελ. 214—218).

⁴⁾ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βουθρωτοῦ διεσπαρμένων Στρατιωτῶν ἦτο σημαντικὸς· τὸ 1571 μνημονεύονται ἑξακόσιοι ἰππεῖς ἐντεῦθεν μεταχθέντες εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Κερκύρας (Verdizzotti, III, σελ. 85).

ζόμενος Λαγός, ὁ ἐν ἔτει 1547 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Κυθηρίων εἰς στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Χαίρεδιν ἐρημωθείσης νήσου των.

Ἐνῶ ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν, κατασκευῶν ἐν Γουμενίτσῃ θέωρει τὴν δῆρυσιν τῆς Κερκύρας καὶ ἀνέμενε τὴν παράδοσιν αὐτῆς, οἱ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Χειμάρρας διεσπαρμένοι Στρατιῶται ἐν συμβουλῇ ἀπεφασίσαν νὰ προσβάλωσι τὸ σουλτανικὸν στρατόπεδον διὰ νυκτοπολέμου εἰς τὸν γενναῖον Δαμιανὸν ἔλαχεν ὁ ἐπικινδύνος κλήρος τῆς κατασκοπέυσεως τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ. «θεωρῶν τὸν θάνατον ὡς μὴδὲν, μάλιστα ἀπανταχοῦ ζητῶν τοῦτον, πρὸ μὴδενὸς ἐμποδίου ὀπισθοχωρῶν, γνώστης ἀκριβέστατος ὄλων τῶν ἀτραπῶν καὶ τῶν δασῶν, ὁ Δαμιανός», γράφει ὁ Βόζιος, εἰσέδυσσε τὴν νύκτα εἰς τὸ σουλτανικὸν στρατόπεδον· ἀλλ' ἐνῶ ἐπεθεώρει τὴν θέσιν τῆς σκηνῆς τοῦ σουλτάνου, κλάδος δένδρου θλασθεὶς ὑπὸ τοὺς πόδας του ἐπρόδωκεν αὐτόν· συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν φρουρούντων γιαντισάρων ἀπεβίωσεν ἐν βασάνοις. » Ὁ νυκτοπόλεμος ἀπέτυχε, καὶ πολλὰ τῆς Χειμάρρας χωρία ἐκυλίσθησαν ἐν τῷ αἵματι· ἀλλὰ καὶ ὁ σουλτάνος καταφοβηθεὶς διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας καὶ ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἠπείρου. Οἱ χριστιανοὶ ἀνέπνευσαν, καὶ οἱ Στρατιῶται μετ' οὐ πολὺ ἀνέκτησαν τὴν Πάργαν καὶ τὸ Βουθρωτόν.

Τὸ 1540 φρουρεῖ ἐν Πάργῃ μετὰ εἴκοσι Στρατιωτῶν ὁ Ζακύνθιος Ἐκτωρ Μπούας, πιθανῶς υἱὸς τοῦ προσημειωθέντος ὑπερχοπιστοῦ τῆς νήσου κατὰ τοῦ βιζίριου Ἀχμέτ. Ἐκτοτε διαδοχικῶς Κερκυραῖοι, Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες Στρατιῶται φρουροῦσιν ἐναυθὰ καὶ διοργανίζουσι τοὺς περιφήμους τῆς Πάργας Στρατιώτας, οἵτινες μέχρι τῆς εἰς τοὺς Τούρκους πωλησεως τῆς χώρας γενναίως προμαχοῦσιν ὑπὲρ πατρίδος καὶ προστατεύουσι τοὺς περιόικους ὁμοεθνεῖς. Ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν Στρατιωτῶν τούτων κατάγεται καὶ ὁ Τσοβάρας, ὁ πρῶτος ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἡσμάτων ὑμνούμενος ἄρματωλός. Οὗτος καταλαβὼν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λούρου καὶ Μυροποτάμου χώραν, τὴν ὀνομαζομένην Λάκκαν τοῦ Σουλίου, ἴδρυσσε τὸ πρῶτον χριστιανικὸν ἄρματωλίκι ἐν Ἠπείρῳ. Ὁ Τσοβάρας πρῶτος ἐταπείνωσε τὴν ὄφρον τῶν ἀγρίων τοῦ Μαργαριτίου ἀγᾶδων, οἵτινες πρότερον ἐξέτειναν μέχρι τῆς Πάργας τὰς ἐπιδρομὰς των καὶ κατέστησαν φόρου ὑποτελῆ οὐ μόνον τὴν Λάκκαν ἀλλὰ καὶ τὴν περιοχὴν τοῦ Φαναρίου. Ὀλίγον πρὸ τοῦ 1572 ὁ γενναῖος ἄρματωλός ἐπεσε θύμα τῆς δολοφονίας τῶν Μαργαριτιωτῶν, ὡς γράφει τὸ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐτι ἀδόμενον ἕσμα, ἐν ᾧ ζωηρῶς εἰκονίζεται ἡ μεγάλη αὐτοῦ ψυχὴ:

Βαρκοῦλα ἐκατέβηκε τοῦ Λούρου τὸ ποτάμι,
τὰ βέμματα βοδύλαγαν καὶ ἡ βαρκοῦλα τρέχει.
Καταμεσῆς τοῦ ποταμοῦ ἔς τὸν Πόρο τοῦ Τσοβάρου
τὰ βέμματα βοδύλαγαν, καὶ ἡ βαρκοῦλα ἐστάθη,

γιατὶ δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ, ἔς ἓνα δέντρο μεγάλο,
ἓνα πουλί, μαῦρο πουλί, σὰν ἀπ' ἀνθρώπου στόμα
στριγκιὰν φωνὴν ἐξέβγαλε. καὶ οἱ λόγχοι ἀχολογοῦσαν.
— Καραβοκῦρη, σὰν θὰ ἔγγῃς δὲ ἀπὸ τὸ ποτάμι,
διαλάλησε ἔς τὴν Πρέβεζαν, ἔς τὴν Βόνιτσα, ἔς τὸν Βάλτο,
νὰ μάθουν πῶς ἐσκότασαν τὸν καπετὰν Τσοβάρου.
Πέραγε φῆς μὲ θυὸ παιδιὰ ἔς τὴν Ἄρτα νὰ πηγαίη,
καὶ ἔδω καρτέρι τῶκαμαν Τοῦρκου Μαργαριτιώταις.
Ἐξοσι βόλια τῶρριξαν, τὰ τρία τὸν ἐπῆραν,
τῶνα τὸν πῆρε ἔς τὸ μερί, τ' ἄλλο ἔς τὸ δέξιο χέρι,
τὸ τρίτο τὸ πικρότερο τοῦ τρύπησε τὰ στήθια.
Φηλὴ φωνίτσαν ἔβγαλε, φηλὴ φωνίτσαν βγάξει:
— Μαργαριτιώταις ἄπιστοι, νυχτοπλληκράδες,
ἐγὼ ἂν σκότωσα πολλοὺς, πολλοὺς ἀπ' τοὺς δικούς σας,
πλληκχαρίσια τῶκανα, δὲν σκότανα τὴ νύκτα
τὸ ξέρει ὅλ' ἡ Λάκκαρη, ὁ Λούρος, τὸ Φανάρι.

Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Τσοβάρου δὲν ἔμεινε ἀνεκδικητος. Τὸ 1572 ὁ μετὰ τὴν ἐν Νκυπάκτω ναυμαχίαν εἰς Κέρκυραν καταπλεύσας ἐνετὸς ναύαρχος Σεβαστιανὸς Βενιέρης, ἐνδίδων εἰς τὰς προτροπὰς τῶν μετ' αὐτοῦ συναγωνισθέντων Στρατιωτῶν, διέταξε τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τοῦ φρουρίου τοῦ Μαργαριτίου· οἱ τέως αὐθάδεις ἀγᾶδες ἐφονεύθησαν, ἡ μάλωτίστησαν καὶ διεσπάρθησαν, τὸ δὲ φρούριον των ἐκ θεμελιῶν ἀνασκαφῆν ἔμεινε ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα σωρὸς πυρὸκαυστος. Τὸν κατὰ τοῦ Μαργαριτίου αἱματηρὸν θρίαμβόν των ἔψαλλον οἱ Στρατιῶται ἐν ἕσματι συμπεριληφθέντι ἐν τῇ διτομῇ συλλογῇ τῶν εἰς πανηγυρισμὸν τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας ἐκδοθέντων ἐν Ἐνετιᾷ (1572) πολυγλώσσω ποιημάτων. Ὁ διασημὸς ζωγράφος Bellotti ἐδικαίωσεν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐπικινδύνου τούτου κέντρου τῶν ἐν Θεσπρωτικῇ ἐξωμοτιῶν ἐν πίνακι ἀνηρητημένῳ ἐν τῷ δουικῷ παλατίῳ. Τὸ ἄρματωλίκι τῆς Λάκκας κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Τσοβάρου, ὑπὸ δὲ τὴν σκέπην τῶν ἀνδρείων τούτων ἐσχηματίσθη μετ' ὀλίγον τὸ Σοῦλι ⁴⁾.

Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἠπείρῳ, οἱ Πελοποννήσιοι λαβόντες τὰ ὄπλα (1520) περιώρισαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ φρούρια· τὸ κίνημα ὅμως ἀπέτυχεν ἐξ ἀπειρίας τοῦ αὐτοχειροτονήτου ἀρχηγῶ (chi governava aveva poca esperientia). Ὁ τὴν εἰδήσιν ταύτην μεταδούς ἡμῖν εἶνε ἀνώνυμος Στρατιώτης ὑπηρετῶν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ σουλτάνου, καὶ συνεννοούμενος πρὸς τοὺς χριστιανούς εἰς καταπολέμησιν τοῦ κοινῆ ἐχθροῦ: Γράφων ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε' ἐμελέτα τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον, θεωρεῖ ἀπαραίτητον εἰς ἐπιτυχῆ ἐξέγερσιν καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν εἰς τὰς πατρίδας ἐπάνοδον τῶν Στρατιωτικῶν ἀρχόντων, καὶ τὸν διοργανισμὸν τοῦ κινήματος ὡς ἐξῆς. Ὁ Θωμᾶς Ἀσάνης καὶ ὁ Μιχαὴλ Σγουρομάλλης νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀχαΐαν, τὴν δὲ Κορινθίαν μετὰ τῆς Περαιχώρας ὁ Βελισάριος Ράλης μετὰ τῶν ἀδελφῶν του· ὁ Κωντακουζηνός καὶ ὁ Κλαδάς τὴν Μάνην, ὁ

⁴⁾ Περὶ τῶν πρώτων σχέσεων τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς Ἐνετούς καὶ τοὺς περιόικους ἀγᾶδες διεισώθη πολύτιμος σειρά ἐγγράφων ἐν τοῖς ἐνετικῶς ἀρχείοις.

Κωνσταντίνος Μπόχαλης τὴν Σπάρτην, οἱ δὲ Παλαιολόγοι, ὁ Λάσκαρις καὶ ὁ Γεώργιος Πράσιος τ' ἄλλα μέρη ὁ Μεγαδούκας νὰ καταλάβῃ τὴν κλεισοῦραν τῆς τότε ἑρήμου Καβάλλας, ἵνα οὕτω διακοπῇ ἡ ἐκ Μακεδονίας συγκοινωνία τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Συγχρόνως οἱ ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Κρυσσαίου κόλπου (Γαλαξειδιῶ) ὠχυρωμένοι γενναῖοι ἄνδρες, οἱ συνεχῶς πρὸς τοὺς Τούρκους πολεμοῦντες, ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Σαλόνων, νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς τοὺς Ἀγγραφιῶτας, καὶ διὰ τούτων πρὸς τοὺς πολεμιστὰς τῆς Θεσσαλίας. Τὴν προτεινομένην ὁμως ἐξέγερσιν ἐματαιώσεν ἡ ἀντιζηλία αὐτῶν τῶν ἐν Ἑυρώπῃ χριστιανῶν, οἵτινες οὔτε τὴν Ἑλλάδα ἐνόουν νὰ ἐλευθερώσωσιν, οὔτε εἰς ἄλλον τινά, πλὴν τοῦ Τούρκου, ν' ἀφῆσωσιν αὐτήν. Ἐν τῷ συγκροτηθέντι πολεμικῷ συμβουλίῳ ἐν Ἐνετίῃ (1532) ὁ Μερκούριος Μπούας ἐπρότεινεν ὡς εὐχερεστάτην τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, οἱ ἄλλοι ὁμως στρατηγοί, καὶ ἰδίως ὁ προσωπικῶς τούτον ἐχθρευόμενος δούξ τοῦ Οὐρβίνου, μετέβαλον θέμα διμιλίας.

Ἐν ἔτει 1533 δναύαρχος τοῦ Κάρλου Ε', Ἀνδρέας Δόριας, μὴ ἀναμείνας τὴν ἔλευσιν τῶν συμμάχων, ἀνέλαβέ μόνος τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Οἱ περιωζόμενοι ἐν τῇ χώρᾳ Στρατιῶται ἔσπευσαν νὰ τῷ παραδώσωσι τὰς Πάτρας, τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Κορώνην, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει παραχωρήσεως κατακτηθησομένων τιμαρίων ¹⁾ μετ' ὀλίγον ὁμως αἰσχροῦς ἐγκαταλείφθεισης τῆς χώρας εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ ἐξηγηρωμένου σουλτάνου, ἠναγκάσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ πολλῶν χιλιάδων γυναικοπαίδων νὰ ἐγκαταλείψωσι διὰ παντὸς τὴν πατρίδα καὶ συνοικισθῶσιν ἐν ταῖς νοσηραῖς ἐρημίαις τῆς Καλαβρίας.

Μετ' οὐ πολὺ κατεπονήθησαν καὶ οἱ Καμπῖται Στρατιῶται (1537). Οἱ ἀντάρται Προιταῖοι καὶ Βελισσαῖοι, οἱ οὔτε τοὺς Τούρκους, οὔτε τοὺς Ἐνετοὺς ἀναγνωρίζοντες, ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομὰς των μέχρι τῆς Κορινθίας· ἀλλ' ὁ Κασίμ πασὰς πολιορκήσας τὸ Ναύπλιον, συνέλαβε τοὺς τιμαριούχους τοῦ Καστρίου Παλαιολόγου καὶ πάντας ἀπεκεφάλισεν ἐν Ἄργει. Παραδοθέντος τοῦ Ναυπλίου εἰς τοὺς Τούρκους (1540), οἱ Καμπῖται ἀπανταχόθεν πιεζόμενοι μετέβησαν εἰς Ὑδραν καὶ Πετσαῖς καὶ διωργάνισαν τὰς νευτικὰς κοινότητας.

Εἰς τὴν δυστυχίαν ὁμως τῆς Ἑλλάδος τὰ μέγιστα συνετέλεσε καὶ ἡ ἀπερισκεψία τῶν Στρατιωτῶν, οἵτινες μεθυσθέντες ἐκ τῶν προηγουμένων ἐπιτυχιῶν ἐφαντάζοντο εὐκολον καὶ τὴν

δυσχερεστέραν τῶν ἐπιχειρήσεων. Περί τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος οἱ Δωριεῖς Ἰάκωβος Βασιλικὸς καὶ Ἰάκωβος Διασωφῶνος, Ἰαρχοὶ ἐν τῷ ἱππικῷ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε', συνέλαβον τὸ ἀληθῶς γιγάντειον τόλμημα ν' ἀναστατώσωσιν ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τοῦ Δουναβείως μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους· καὶ ὁ μὲν πρῶτος κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας (1558-1564), καὶ καταβάλῃ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς ἐξημερώσεως τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον ἔκτοτε ἀναπτυχθέντος ἑλληνισμοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι συνωμόται ἐξέπνευσαν εἰς τὰ βασιανιστήρια Ἐνετίας. Τὰ ἔγγραφα διέσωσαν πάσας τὰς περιπετείας τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξιστορήσωμεν ἄλλοτε ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ.

Κ. ΣΑΘΑΣ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΕΓΓΕΡΟΣ

Παρίσιοι τῇ 4ῃ Σεπτεμβρίου 1885

Σήμερον ἐκηδεύθη ὁ νεκρὸς τοῦ Αἰμιλίου Ἐγγέρου, τοῦ ἐξόχου Ἑλληνιστοῦ, τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἐπὶ μίαν ὄλην πεντηκονταετηρίδα διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων του διέπρεψε μεταξὺ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐκπροσωπόντων τὰς παραδόσεις τῶν κλασικῶν μελετῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλληνομαθείας. Ἐντὸς τῆς εὐρείας ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Σουλπικίου συνωθεῖτο τὸ πλῆθος τῶν συναδέλφων, τῶν ἀρχαίων μαθητῶν, τῶν πολυαριθμῶν γνωρίμων καὶ φίλων τοῦ κηδευομένου. Εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ Montparnasse ὅπου ἐτάφη, πλησίον τῆς στήλης ἣτις ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ κενοῦ ἤδη τάφου τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ, λόγοι ἀκαδημαϊκοὶ καὶ ἀποχαιρετισμοὶ ἐπίσημοι ἐξεφωνήθησαν ἐπ' ὀνόματι τῶν σοφῶν σωματείων, εἰς τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς χθὲς συγκατελέγετο ὁ Ἐγγερος.

Ἄλλ' οἱ γνωρίζαντες τὸν ἀποθανόντα ἐκ τοῦ πλησίον, οἱ τιμηθέντες διὰ τῆς φιλίας του, οἱ ἀγαπήσαντες αὐτὸν ζῶντα, δὲν συνέθαψαν τὴν λύπην των καὶ τὴν ἐνθύμησιν του εἰς τὸν τάφον, ὅπου μετὰ τσοαύτης δικαίας τιμῆς ἐκλείσθη ἔσκαεὶ ὁ νεκρὸς του. Ὅσα φυσικὸς καὶ ἂν λογίζεται ὁ θάνατος, ὅταν ἔλθῃ μετὰ βίον μακρὸν χρηστῶς καὶ χρησίμως δαπανηθέντα, ὅσα ἀξιωμακάριστος καὶ ἂν θεωρηθῇ ὁ τελευταῖος ἀφῶ διὰ τῆς ἀξίας καὶ τῶν κόπων του ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὴν καὶ ἐντιμον περιωπὴν, ἀφῶ διήνηυσεν εὐτυχῶς τὸ στάδιόν του καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς οἰκογενειάρχης, ἀφῶ ἀποκατέστησε τὰ τέκνα του ὅπως ἤϋχετο καὶ τὰ εἶδε ἀνεξάρτητα πλέον καὶ μὴ χρῆζοντα τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῆς

¹⁾ Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Κορώνης ὑπηρεσιῶν τοῦ Θεοδώρου Ἀγαποστολίτου ὁ Κάρλος Ε' χορηγεῖ αὐτῷ διὰ διπλώματος τὰ χωρία Λεοντάριον καὶ Ἄγιον Γεώργιον, ἀνήκοντα εἰς τὴν πάλαι περιοχὴν τῶν Σκορτσῶν, τότε δὲ Κερυταίνης, ἃν καὶ μέχρι τοῦ νῦν κατέχωνται ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Ἑλληνομνήμων, σ. 150.